

prostredníctvom troch funkcií, ktoré vedomie smrteľnosti vykonáva. *Ochranná funkcia* vedomia smrteľnosti robí človeka opatrnejším v každodenných situáciách, a hoci sa prejavuje v zautomatizovanom správaní človeka, nie je neredukovateľná na číry pud sebazáchovy. *Dynamizujúca funkcia* človeka motivuje k tomu, aby napätie plynúce z vedomia všeobecnosti, nevyhnutnosti a potenciality smrti spracoval do podoby „istej-neistoty“, ktorá sa potom stáva motivačným elementom jeho života. Poslednou funkciou vedomia smrteľnosti, ktorú autorská dvojica identifikuje, je *funkcia ontologicko-axiologická*, ktorá interpretuje povahu samotnej existencie človeka, vysvetľuje prepojenosť života a smrti a spoluvytvára tak i svetonázor človeka.

Sumarizujúc hodnotím prácu nasledovne: Jazyk práce je kultivovaný a spolu s celkovou logickou výstavbou práce, subtilnosťou analýz a invenčnosťou interpretácií dejinných koncepcií umožňuje hladkú čitateľnosť textu. Autori zohľadnili doterajší tanatologický výskum (prevažne kontinentálnej, ale do istej miery i analytickej tradície), o čom čitateľ získa podrobný prehľad z bohatého poznámkového aparátu. Recenzovaná monografia sa celkovo vyznačuje (i) precíznymi konceptuálnymi analýzami centrálnych pojmov (*smrť, smrteľnosť, umieranie, konečnosť, temporalita* atď.), (ii) zaujímavými a subtilnými interpretáciami filozofických koncepcií dejín západnej filozofickej tradície, ale aj (iii) pôvodným prínosom v podobe predstavenia vlastnej teórie vedomia smrteľnosti a premyslenia modelu štruktúry vedomia smrteľnosti a jeho možného využitia pri uchopovaní fenoménu smrti. Oceňujem fakt, že autorom sa podarilo prepojiť všetky tri zložky – (i) závery konceptuálnych analýz, (ii) historické interpretácie aj (iii) vlastný model štruktúry vedomia smrteľnosti – nenásilným spôsobom tak, že ponúknutý model štruktúry vedomia smrteľnosti dokáže objasniť komplexný fenomén smrti a zdôvodnene predstaviť špecifickosť funkcií nášho vedomia smrteľnosti. Monografiu *Smrť a vedomie smrteľnosti* považujem za tanatologicky priekopnícky a filozoficky hodnotný čin. Som presvedčený, že čítanie tejto publikácie môže obohatiť nielen filozofickú a psychologickú odbornú obec, ale i širšiu čitateľskú verejnosť, ktorá si je vedomá či aspoň (nie)vedome *tuší*, že práve smrteľnosť spoluvytvára významový kontext nášho života.

Pavol Labuda

Pavol Labuda
Katedra filozofie FF KU
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok, SR
e-mail: pavol.labuda@ff.ku.sk

MARINA ČARNOGURSKÁ:

Lao c' a proces vzniku *Tao Te t'ingu* (II. diel)

Bratislava: VEDA 2012, 390 s.

Marina Čarnogurská je v slovenskom a českom prostredí pôvodne známa ako prekladateľka hlavných diel klasickej čínskej filozofie, medzi ktoré patria napríklad Konfuciove *Rozhovory a výroky*, Lao c'ov *Tao Te t'ing* (spoločne s Egonom Bondym), či Sün c'ove *Eseje*. V súčasnosti je *však už rovnako* známa aj ako interpretátorka týchto základných diel, kde sa

pri ich analýzach nasledovaniahodne neobmedzuje len na dejinno-filozofický prístup, ale pokúša sa využiť inšpiratívne myšlienkové podnety klasikov čínskej filozofie pri riešení súčasných výziev modernej filozofie. K jej základným prácam venujúcim sa čínskej filozofii patria *Čínske odpovede aj na naše nezodpovedané filozofické otázky* (zostavené s kolektívom autorov) a analýza vzniku a procesu tvorby najprekladanejšieho diela čínskej filozofie *Tao Te ťing*, ktoré svojím významom v 20. storočí, zdá sa, natrvalo prekročilo hranice čínskej kultúrnej oblasti a s veľkým záujmom je študované na akademických pracoviskách po celom svete. Túto problematiku spracováva v dvoch bezprostredne na seba nadväzujúcich dieloch, pričom prvý vyšiel v roku 2009 a druhý, ktorému sa budem v tejto recenzii venovať, vyšiel na jar 2013 (s rokom vloženia 2012).

Dôvody, ktoré viedli autorku zamerať svoje skúmania na proces vzniku *Tao Te ťing*, môžeme nájsť nielen v autorkinej snahe čo najpresnejšie uchopiť význam tohto kľúčového diela čínskej filozofickej tradície, ale i v narastajúcich pochybnostiach o tom, či skutočne bolo toto dielo napísané v 3. storočí pred naším letopočtom tak, ako nám to odkazuje tradičná interpretácia dejín čínskej filozofie, alebo sme konfrontovaní už len s kanonizovanou a nezriedka v závislosti od konkrétnej mocenskej konštelácie ideologicky upravovanou oficiálnou verziou *Tao Te ťing*. Aj tá síce poskytuje zaujímavé filozofické i etické inšpirácie, je však už ťažšie uchopiteľná ako komplexný, systematický Lao c'ov pohľad na skutočnosť, takže môže byť ťažšie argumentovať v prospech relevantnosti tejto práce ako pôvodného autorovo jedinečného a dodnes inšpiratívneho vyrovnania sa človeka so svetom. Štandardné datovanie vzniku tohto diela spochybnilo nielen objavenie tzv. kuotienskych textov z roku 1993 obsahujúcich úryvky z Lao c'ovho myšlienkového dedičstva, ale i dve kópie tohto Lao c'ovho traktátu objaveného v roku 1972 v hrobke pri osade Mawangtuej. Tie navyše potvrdzujú, že autor ho pravdepodobne pôvodne napísal ako *Te Tao ťing* koncom 6. storočia pred n. l. (Čarnogurská 2009, 7), čo má zásadný význam pre jeho interpretáciu.

Pôvodného autora textu podľa Čarnogurskej zaujímala predovšetkým všadeprítomná a všetkoobsahujúca Energia Te ako základná prapodstata všetkého bytia, z čoho pre tohto filozofa vyplynul i cieľ „bytostného stotožnenia sa s Ňou v správaní každého naozajstného Človeka“ (Čarnogurská 2009, 228). Ako ďalej upozorňuje, nezaujímala ho len forma Jej procesuality – Cesta Tao –, ale „práve tento Jej bipolárne dialektický a komplementárne tým sám zo seba dynamický živý substrát bytia, dejúci sa Jej Cestou Tao“ (Čarnogurská 2009, 228). Zmena takéhoto chápania skutočnosti sa podľa autorky udiala až takmer osemsto rokov po pôvodnom Lao c'ovom napísaní diela, za čias chanských a postchanských kodifikácií. Práve toto postupné prepracovanie diela až po poslednú kodifikovanú verziu autorka spracúva v 2. diele tejto monografie.

V piatej kapitole (prvá kapitola 2. dielu) autorka spracúva zvrät v metafyzickom chápaní podstaty bytia koncom obdobia *Bojujúcich štátov* a v období dynastie Chan (206 pred n. l. – 221 n. l.), pričom sa opiera o interpretáciu Lao c'ovho myšlienkového dedičstva v 4. knihe Chuang-Lao, v jej filozofickom traktáte *Jüan Tao*, a porovnáva ju s traktátom s rovnakým názvom v knihe *Wen c'*, ktorú autorka analyzovala v prvom diele monografie.

Čarnogurská poukazuje na to, ako sa z filozofov pôsobiacich za dynastie Chan pod vplyvom Konfuciovej filozofie stávajú definitívne agnosticko-racionálne rozmýšľajúci vzdelanci, ktorí zo svojich skúmaní vytesnili akékoľvek úvahy o „metafyzickej prapodstate“, takže odmietajú zaoberať sa „nebytím“ a metafyzickou Energiu Te (s. 293). Táto zmena v chápaní traktátu má čiastočne svoje korene už v predchanskom období, kde podľa Čarnogurskej koncom

3. stor. pred n. l. prívrženci novo sa formujúceho religionistického taoizmu postupne úplne rezignovali na znázorňovanie základnej životnej energie i prapodstaty bytia pomocou toho pôvodného obsahu metafyzickej kategórie *Te* (德) a čoraz častejšie ju už začínajú nahrádzať Jej filozoficky omnoho ľahšie pochopiteľnou podkategóriou *čchi* (氣), ktorá je ľahšie uchopiteľná i fyzicky (s. 293). Prerозprávané európskym jazykom, táto podkategória *čchi* už reprezentuje energiu prúdiacu v časopriestorovom hmotnom bytí, ktorú sú už schopné zachytiť aj naše zmysly (alebo si pomôcť technikou pri jej zachytení, ak by sme preniesli tieto úvahy do súčasnosti). Naproti tomu *Te* bolo chápané ako nehmotný substrát a nadčasopriestorová metafyzická prapodstata univerza, avšak neinterpretovaná dualisticky, ako to poznáme zo západnej tradície.

V šiestej kapitole sa autorka zameriava na Jen Cunovu kópiu Lao c'ovho originálu, ktorá však obsahuje jedine časť *Te* (*ting*), a spracúva jej ideové, lexikálne a štylistické odlišnosti v porovnaní s historicky staršími mawangtuejskými kópiami.

K zaujímavým výsledkom autorkinho výskumu patrí skutočnosť, že v porovnaní s historicky staršími kópiami, v ktorých absentujú opisovateľské komentáre, chanské a postchanské kópie (Jen Cunova, Češang kungova, Siang Erova i Wang Piho) cielene zneužívajú Lao c'ove myšlienky ideologicky, niekedy až dogmaticky, a tak ho v čitateľových predstavách pretvárajú „do podôb zodpovedajúcich tým-ktorým novým spoločenským, či dokonca aj religionistickým potrebám“ (s. 308). Veľmi zaujímavou časťou tejto kapitoly je jej záver, kde sa autorka pokúša konfrontovať taoistické myšlienkové dedičstvo s najnovšími poznatkami fyziky, ktoré však v rámci tejto recenzie nemožno čo i len priblížiť. Načrtnutá myšlienková konštrukcia si však nepochybne zaslúži systematickú odbornú analýzu, a to nielen na poli filozofie.

V siedmej kapitole autorka spracúva Liou Siangove a Liou Sinove redakčné úpravy a zmeny pôvodného Lao c'ovho *Te Tao ting* a dve chanské kópie tohto diela, Siang Erova a Češang kungovu, ktoré dokumentujú koniec jednej a vznik úplne novej interpretačnej i textologickej tradície, ktorá ho premenila na *Tao te ting*.

V záverečnej, ôsmej kapitole sa autorka zameriava na posledné, už post-chanské ideologické i redakčné úpravy Lao c'ovho diela neotaoistom Wang Pim, ústiace do vzniku verzie dnes oficiálne známej ako *Taote ting*. Dôvody, prečo Čarnogurská volí rozličné označenia názvov jednotlivých kópií tohto traktátu, sú súhrnne vysvetlené v závere tejto kapitoly (s. 610), pričom je zdôraznené, ako som už spomenul, že v najstarších zachovaných verziách je kapitola o energii *Te* východiskovou časťou práce, preto volí názov *Te Tao* (*ting*). V Češang kungovej kópii, ktorá je už kópiou *Tao Te ting*, je energia *Te* metafyzicky rovnocenná s Jej Cestou (*Tao*), a takže aj tu je „*Te*“ písané samostatne s veľkým písmenom. V dnešnej verzii, ktorá je oficiálne Wang Piho kópiou (tu, ktorú Marina Čarnogurská pôvodne prekladala spoločne s Egonom Bondym), je to však už len (bežná) energia (*te*), takmer až zantropomofrizovane všemocnej Cesty (*Tao*), a preto autorka názov dnešnej oficiálnej podoby Lao c'ovho diela uvádza ako *Taote ting*.

Jeden z interpretačne najkomplikovanejších problémov práce vidím v tendencii interpretovať diania vo vesmíre a aj v spoločnosti akoby, použijúc termín politickej filozofie a ekonómie, v zmysle *laissez-faire*, čomu sa autorka síce obsiahlejšie venuje najmä v záverečnej časti prvého dielu monografie (Čarnogurská 2009, s. 233), avšak táto myšlienka sa vinie celou prácou. Tu autorka vysvetľuje Lao c'ov postreh, že *Tao* nie je humánne a že s ľudským rodom

zaobchádza ako so „slamenými psami“.¹ V rámci tradičného čínskeho svetonázoru, a zvlášť v taoizme, sa interpretuje objektívna realita tak, že Cesta *Tao* neberie ohľad na existenciu ľudstva a riadi sa svojimi vlastnými imanentnými zákonitosťami. Ak chce teda nejaká konkrétna ľudská spoločnosť (či ľudstvo ako celok) prežiť, musí sa prispôbiť jej zákonitostiam, t. j. nastaviť svoje spoločenské fungovanie tak, aby sa vyhla neustále hroziacim katastrofám. Ak sa jej to nepodari, tak prirodzený chod Cesty *Tao* narába s ľudstvom bezohľadne ako so „slamenými psami“. Dikcia textu však navodzuje dojem, ako keby to „správne“ vyrovnanie sa so skutočnosťou vyplynulo „samo zo seba“ – bez konkrétneho prispenia konkrétnych ľudí. Lao c' nám v Čarnogurskej interpretácii radí, že v záujme úspechu individuálneho života, ako aj života spoločnosti je správne „pridržať sa Stred“ (s. 271) – avšak tu treba poznamenať, že práve skúmanie toho, čo v danej konkrétnej historickej situácii znamená „Stred“, je témou zdanlivo nekonečných diskusií v sociálnej a politickej filozofii. Možno práve preto v neskoršom období pribúdajú k Lao c'ovmu traktátu aj zideologizované komentáre, keďže žiadna spoločnosť nemôže fungovať dlhodobo bez určitých normatívnych princípov, ktoré určujú jej chod. Jej úspech potom závisí od toho, či je schopná tieto princípy v prípade zastaranosti včas pozmeniť, a tak sa vyhnúť možným turbulenciám či priamo katastrofám.

Na záver by som už len doplnil, že s týmto úchvatným Lao c'ovým dielom, najmä čo sa týka konkrétnych spoločenských aplikácií (spadajúcich pod časť *Tao*), treba narábať s istým historickým odstupom a pokúsiť sa, v súvislosti s veľmi presvedčivo interpretovaným fungovaním energie *Te*, aplikovať ho na podmienky súčasnosti.

Lubomír Dunaj

Literatúra

ČARNOGURSKÁ, M. a kol. autorov (2006): *Čínske odpovede aj na naše nezodpovedané filozofické otázky*. Bratislava: Kalligram.

ČARNOGURSKÁ, M. (2009): *Lao c' a proces vzniku Tao Te ťing*. I. diel. Bratislava: VEDA.

KONFUCIUS (2002): *Rozhovory a výroky (Lun Jü)*. Bratislava: Slovenský Tatran.

LAO C' (2005): *Tao Te ťing*. Bratislava: Agentúra Fischer & Formát.

SŮN C' (2000): *Eseje*. Bratislava: Monika a Ján Čarnogurský.

Lubomír Dunaj

Centrum celoživotného a kompetenčného

vzdelávania PU v Prešove

Ul. 17. novembra č. 15

080 01 Prešov

SR

e-mail: lubomir.dunaj@gmail.com

¹ „Slamené psy“ čiže hrôzostrašné figúry psov ušitých z textilu a vypchaných slamou sa v starovekej Číne používali ako strážcovia obetných miest i predkladaných obiet na odstrašenie zlých duchov. Po skončení obetovania, a teda po skončení ich odstrašujúcej funkcie, ich spálili alebo inak znehodnotili“ (Čarnogurská 2009, 190)